

De Nederlandse Ornithologische Unie organiseert jaarlijks een aantal themadagen. In dit katern zijn de verslagen van die themadagen opgenomen en zijn aankondigingen en ander verenigingsnieuws te vinden.

Voor actuele data en informatie zie www.nou.nu

Samenvattingen Ganzensymposium: Beheersen? Beheren?

Het overwinteren van ganzen in Nederland blijft de gemoederen bezighouden. Nadat verschillende populaties in de jaren zeventig in hun bestaan bedreigd werden, heeft hun bescherming het gewenste effect gehad. Het is zelfs zo succesvol geweest, dat er nu regelmatig geklaagd wordt over een teveel aan ganzen; ze veroorzaken te veel schade doordat ze met teveel op het verkeerde moment op de verkeerde plaatsen zijn. De schadebedragen nemen toe, terwijl de aantallen ganzen al enige jaren niet meer toenemen. Wat is hier aan de hand?

Op 19 mei 2017 organiseerden de Fryske Akademy en de Nederlandse Ornithologische Unie een symposium over ganzen in Leeuwarden. Tien jaar geleden organiseerde de NOU ook al een grote landelijke wetenschappelijke bijeenkomst over de problematiek van de overwinterende ganzen. Wat is er veranderd in feiten en perceptie rond overwinterende ganzen in de afgelopen 10 jaar? Hoe moeten we in de nabije toekomst omgaan met het overwinteren van ganzen in Nederland? Welke antwoorden biedt de wetenschap ons anno 2017? Dergelijke vragen kwamen op dit symposium aan de orde. Hieronder de samenvattingen van de lezingen.

WERELDWIJDE POPULATIEONTWIKKELINGEN BIJ GANZEN EN DE DRIJVENDE KRACHTEN ERACHTER

Jesper Madsen (Aarhus Universiteit, Denemarken)

De jaarlijkse monitoring van de aantallen overwinterende ganzen in West-Europa, gestart in de jaren vijftig door Hugh Boyd, kent inmiddels een lange traditie. Veel populaties zijn toegevoegd, maar er zijn ook nog altijd soorten waar het niet goed mee gaat, zoals de Dwerggans en de Taigarietgans. Terwijl in Europa en Noord-Amerika de meeste ganzenpopulaties toenemen of stabiel zijn, is de situatie in Azië heel anders. Veel populaties nemen er door vervolging en habitatvernietiging snel af. Jacht op ganzen en andere watervogels is een oude traditie en heeft de populaties eeuwenlang klein gehouden. Recente beperkingen van de jacht hebben de populaties doen groeien, geholpen door de sterk toegenomen hoeveelheid voedsel in onze agrarische landschappen. Ganzen spelen gemakkelijk in op veranderingen. Zo hebben Kleine Rietganzen en Brandganzen snel geleerd de sterke toename van mais in Denemarken te benutten en hebben Canadese Ganzen urbane gebieden gekoloniseerd in Noord-Amerika. Hoewel veel populaties er goed voor staan is het moeilijk te voorspellen wat de effecten van klimaatverandering zullen zijn. Modellen laten zien dat Kleine Rietganzen mogelijk profiteren van de afname in sneeuwbedekking op Spitsbergen, maar tegelijkertijd zorgen mildere winters voor het uitblijven van lemmingcycli wat weer nadelige gevolgen heeft voor het broedsucces van Rotganzen. Toegenomen predatiedruk kan lokaal een zeer sterke impact hebben, getuige de sterk negatieve effecten van de toename van

Ijsberen op Spitsbergen, en de herkolonisatie van het Oostzeegebied door Zeearenden. Beide hebben een desastreus effect op de aantallen Brandganzen in deze gebieden. Continuering van de monitoring blijft dus van het grootste belang om al deze ontwikkelingen adequaat te kunnen volgen.

CONTRASTERENDE ONTWIKKELINGEN BIJ OVERWINTERENDE GANZEN IN NEDERLAND IN DE AFGELOPEN TIEN JAAR

Julia Stahl & Kees Koffijberg (Sovon Vogelonderzoek Nederland)

Nederland is een internationale 'mainport' voor ganzen die hier overwinteren of doortrekken. Van vijf van de veertien ganzenpopulaties in Noordwest-Europa spendeert meer dan de helft van het aantal ganzen de winter in Nederland. De wintermaxima zijn gestegen tot boven de twee miljoen. Rond 1980 was dat nog maar een half miljoen. Naast de toename van de aantallen zijn ganzen ook steeds langer in ons land: ze komen eerder aan in het najaar (Kolganen) en gaan later weg in het voorjaar (Brandganzen). Deze ontwikkelingen passen goed in het beeld van toenemende ganzenpopulaties wereldwijd.

Anders dan weidevogels en andere soorten die afhankelijk zijn van het agrarisch landschap zijn ganzen zeer succesvol geweest in het benutten van de overvloed aan plantaardig voedsel die onze moderne landbouwmethoden genereren. Tegelijkertijd zijn in allerlei landen beschermingsmaatregelen getroffen om ganzen van overexploitatie te vrijwaren. Met name de aantallen Grauwe Ganzen en Brandganzen groeien hierdoor nog steeds. Beide soorten samen vormen

een steeds groter aandeel van de totale winterpopulatie. Tai-garietgans en Kleine Rietgans, aan de andere kant, komen nu minder in Nederland voor dan voorheen. Ook komen deze vogels met steeds minder jongen terug uit hun arctische broedgebieden, wat suggereert dat de aantallen door processen in de broedgebieden worden gereguleerd. Informatie over aantallen, verspreiding en de resultaten van diverse studies over demografie, habitatkeuze en effecten van beheer kunnen worden gedownload op www.sovon.nl/ganzen.

MANAGEMENT VAN DE GROTE SNEEUWGANS

Josée Lefebvre (Canadian Wildlife Service, Canada)

Grote Sneeuwganzen broeden in het uiterste noordoosten van de Canadese Arctische gebieden en overwinteren langs de oostkust van de Verenigde Staten. Tijdens de voorjaars-trek pleisteren de vogels in de Canadese provincie Quebec. Aanvankelijk was de populatie klein, maar in de jaren zestig en zeventig begon deze toe te nemen. Jacht in Canada en de VS stabiliseerde de populatieomvang tot halverwege de jaren tachtig, maar een afname van de jachtintensiteit leidde tot een sterke toename in de jaren negentig. Daarmee nam ook de schade aan landbouwgewassen en schade aan natuurgebieden in het voorjaar toe. Door alle *stakeholders* mee te nemen in het proces is het uiteindelijk gelukt consensus te bereiken over de te nemen maatregelen en de populatie te beperken tot onder de één miljoen vogels. Aanvankelijk leek het niet mogelijk de populatiegroei te stoppen, alleen bij jaarlijks afschot van meer dan 11% van de populatie kon stabilisatie worden bewerkstelligd. Het is echter nog niet gelukt de populatie terug te brengen tot de gewenste omvang van 500 000 -750 000 vogels. Alleen door een combinatie van langdurige, goede samenwerking tussen alle betrokken partijen, goede monitoring van aantallen en onderzoek naar de effecten van het beheer is het mogelijk het gewenste doel te bereiken.

DYNAMIEK IN DE NEDERLANDSE OVERWINTERENDE GANZENPOPULATIES IN RELATIE TOT DE DRAAGKRACHT VAN DE NEDERLANDSE OVERWINTERINGSGBIEDEN

Henk van der Jeugd (Vogeltrekstation NIOO-KNAW)

Nadat verschillende soorten ganzen in de jaren vijftig en zestig met uitsterven werden bedreigd, werd de ganzenjacht aan banden gelegd. Tegelijkertijd nam de hoeveelheid voedsel voor overwinterende ganzen enorm toe door de intensivering van de landbouw. Groeiende populaties van veel (maar niet alle) ganzensoorten waren het gevolg. Populaties groeien echter niet tot in het oneindige door, maar worden uiteindelijk in hun omvang begrensd door de 'draagkracht' van hun leefge-

bied. Hoe dichter die grens wordt benaderd, des te sterker de populatie wordt beperkt door 'dichtheidsafhankelijke regulatie', met grote consequenties voor reproductie en overleving van de individuele vogels en de leeftijdsopbouw van de populatie. Lokaal bepaalt de draagkracht van bijvoorbeeld een kolonie met de daarbij horende foerageergebieden hoeveel jongen er geproduceerd kunnen worden en dus hoe groot de populatie kan worden. Waar de globale draagkracht van een populatie zich bevindt is echter veel moeilijker te bepalen en is mede afhankelijk van het aanpassingsvermogen van de soort en de mate waarin nieuwe gebieden gekoloniseerd worden.

Kennis van populatie-dynamische processen is van groot belang om in te kunnen schatten welk effect verschillende vormen van ingrijpen in de populatie zullen hebben op de omvang ervan. Het verlagen van de draagkracht van een populatie is de meest effectieve manier om de populatie te beperken, maar is ook heel moeilijk te bewerkstelligen. Ingrijpen in de overleving van volwassen vogels is vele malen effectiever dan ingrijpen in de reproductie, maar betekent ook dat met elke twee stappen voorwaarts je er minstens één terugzet omdat de aanwas sterker wordt naarmate de populatieomvang steeds lager dan het natuurlijke maximum komt te liggen.

OPVANG VAN GANZEN

Bart Nolet (Afdeling dierecologie NIOO-KNAW / Hoogleraar Universiteit van Amsterdam)

Milde winters en een voedselrijke delta maken dat Nederland een groot aantal watervogels herbergt in de winter. Veel van die vogels zijn trekvogels die in de zomer naar noordelijkere streken vliegen om te broeden. Daarmee heeft Nederland een internationale verantwoordelijkheid voor de instandhouding

Aan het einde van de winter hebben de ganzen het gras netjes kort gegraasd, Tiengemeten, 22 maart 2011 (foto: Bert Hoogerhoud). *The geese leave the grass neatly trimmed at the end of winter.*

Overwinterende Kolganzen arriveren steeds vroeger in het winterseizoen, Zwolle, 18 januari 2017 (foto: Kees Siebesma). *White-fronted Geese arrive earlier and earlier on the wintering grounds.*

van deze trekvogels. In Nederland is in de periode 2005-2013 getracht overwinterende ganzenpopulaties te beheersen door opvanggebieden in te stellen. Hoewel er voldoende opvangcapaciteit was, werkte het beleid amper; er vond geen herverdeling van ganzen plaats en het aandeel van de populaties dat binnen de opvanggebieden overwinterde nam niet toe. Dit kwam deels door een gebrekkige effectiviteit van de opvanggebieden; er waren 'witte vlekken' binnen de gebieden waar boeren niet meededen aan het opvangbeleid, rafelranden zorgden voor veel verstoring aan de grenzen van het opvanggebied en de verjaagingspanning buiten de opvanggebieden was niet continu en weinig consequent. Maar zelfs bij een optimale invulling van het opvangbeleid zal er altijd een punt komen waarop de foerageefficiëntie binnen het opvanggebied door uitputting van het voedsel zo laag wordt dat een gans zal kiezen buiten het opvanggebied te gaan grazen ondanks het hogere risico, waardoor de populatie zal blijven groeien. Opvangbeleid zal daarom alleen kunnen werken in combinatie met afschot buiten de opvanggebieden.

Uit ons onderzoek aan Kolganzen en Kleine Rietganzen wordt steeds duidelijker dat de effecten van lokale maatregelen op trekvogels ook van invloed kunnen zijn op het aantal en de verblijfsduur van dezelfde vogels elders langs de trekbaan: het waterbed-effect. Daarom is afstemming van beheersmaatregelen tussen de landen langs de trekbaan wenselijk.

MAATSCHAPPELIJKE KOSTEN EN BATEN VAN DE OVERWINTERING VAN GANZEN IN NEDERLAND

Ralph Buij (Wageningen Environmental Research)

Veel ganzenpopulaties in Europa, Azië en Noord-Amerika zijn de afgelopen 50 jaar toegenomen. De belangrijkste oorzaak

ligt in de toename van de kwaliteit van het voedsel in de winter in combinatie met beschermingsmaatregelen in overwinteringsgebieden en langs de trekroutes. De toename van de aantallen heeft een groeiende impact op de maatschappij, maar ook op allerlei ecologische processen. Aan de ene kant leveren ganzen bepaalde 'ecosysteemdiensten', zoals bijvoorbeeld de verspreiding van aquatische evertbraten en planten, de input van nutriënten in terrestrische en aquatische milieus, en het openhouden van moerasgebieden door begrazing. Aan de andere kant hebben ganzen negatieve effecten zoals bijvoorbeeld de ophoping van koolstof en emissie van methaan, afname van de diversiteit van andere soorten, en de transmissie van ziekten. Om de impact van de groeiende ganzenpopulaties goed te kunnen bepalen is het nodig alle positieve en negatieve effecten in kaart te brengen. Alleen dan is het mogelijk een goede afweging te maken tussen de economische en ecologische kosten en baten van de overwinterende ganzen. Veel van de effecten van ganzen hebben geen uitgesproken positieve dan wel negatieve impact, maar de negatieve effecten die er zijn, lijken in belangrijkheid toegenomen.

De belangrijkste negatieve effecten zijn de toename van de schade aan landbouwgewassen die boeren ervaren en het toegenomen risico op aanvaringen met het luchtverkeer. De ontwikkeling van de kosten die hiermee gemoeid zijn, zijn zowel afhankelijk van de aantallen ganzen als van de verspreiding van de populaties in tijd en ruimte. Er zijn echter ook maatschappelijk baten van de toegenomen aantallen ganzen en deze baten blijven tot nu toe onderbelicht in de discussie over te nemen maatregelen. Het aantal mensen dat geniet van de overwinterende vogels is sterk gegroeid en dit levert inkomsten op in diverse sectoren, die echter moeilijk te kwantificeren zijn. Tot nu toe ligt de focus van het beheer alleen op het verminderen van de negatieve effec-

ten. Kwantificering van alle kosten en baten is echter nodig om tot een weloverwogen beheer van ganzenpopulaties te kunnen komen.

GANZENPOPULATIES BEHEREN: DE FLYWAY-BENADERING EN DE AFRIKAANS-EURAZIATISCHE WATERVOGELOVEREENKOMST (AEWA)

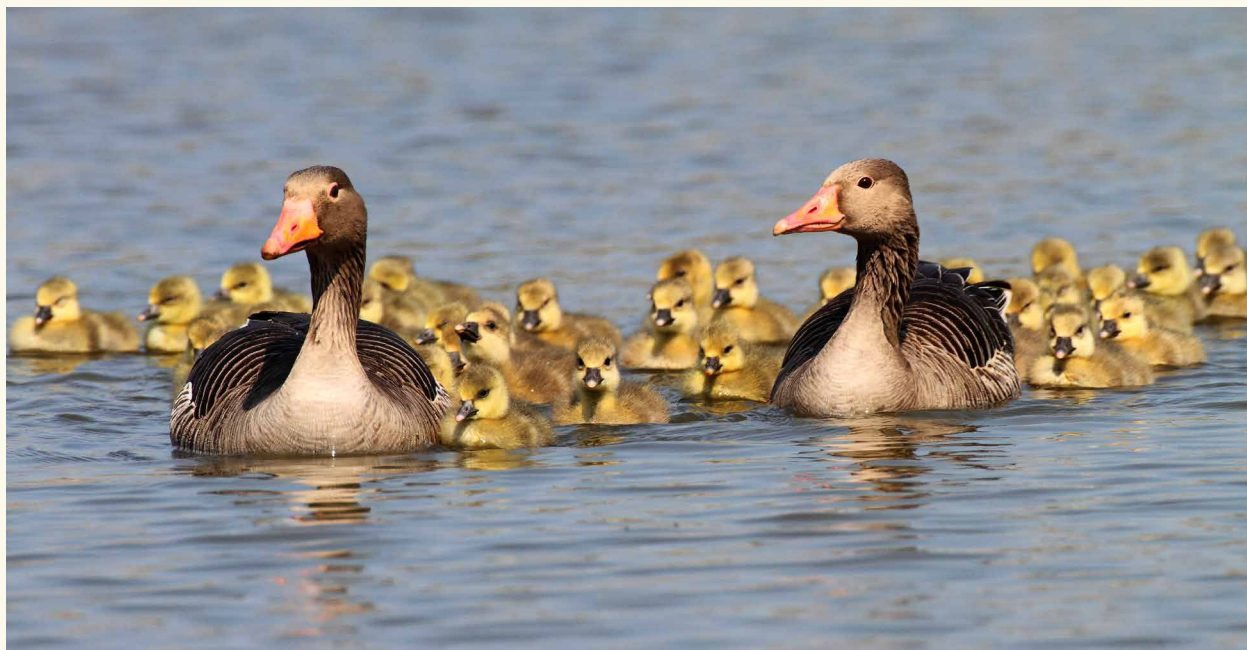
Jesper Madsen (Aarhus Universiteit, Denemarken)

Groeiende ganzenpopulaties leiden tot een toename van conflicten met de landbouw, grotere risico's voor het vliegverkeer, meer interacties met andere soorten en negatieve effecten op ecosystemen. Binnen de Afrikaans-Euraziatische Watervogelovereenkomst (AEWA) is, voor het eerst in Europa, een internationaal beheersplan voor de kleine rietganspopulatie die broedt op Spitsbergen opgesteld. Na een eerste verkennende workshop in 2010, waar alle belanghebbenden aan meededen, is het plan in 2012 aangenomen tijdens de 'Meeting Of the Parties' (MOP) van AEWA. Het plan voorziet in een jaarlijkse, strikte monitoring van aantallen, demografische parameters, jachtinspanning en verjaagactiviteiten. Er is een populatiedoel gesteld van 60 000 vogels en elk jaar wordt op basis van alle verzamelde informatie berekend welk afschot toelaatbaar is. Het populatiedoel is de uitkomst van een sociaal proces waarbij de totale 'mate van ontevredenheid' van alle partijen zo klein mogelijk is gehouden. Sneller

dan verwacht bereikte de populatieomvang het gewenste doel en werd de jachtinspanning aangepast. Door onzekerheid in de monitoring schommelt de populatie nu en is het ene jaar meer afschot toegestaan dan het andere. Veel aandacht is besteed aan het 'opvoeden' van jagers om het aantal aangeschoten ganzen te verminderen. Onderzoek met röntgenapparatuur laat zien dat dit bijzonder goed is gelukt. Na een aantal jaren ervaring met het beheersplan is duidelijk geworden dat geduld vereist is en dat het cruciaal is alle *stakeholders* bij het proces te betrekken.

Op dit moment is een soortgelijk plan voor de Taigarietgans bijna gereed, waar het doel niet is de populatie te beperken maar juist te laten doen toenemen. Beheersplannen voor de Grauwe Gans en de Brandgans worden ontwikkeld. De dataverwerking die nodig is om voor deze beide soorten tot een verantwoord afschotbeleid te komen wordt geregeld door een internationaal consortium van onderzoekers, met een belangrijke rol voor Nederland waar het de Brandgans betreft.

Dick Melman (Wageningen Environmental Research) sloot het Ganzensymposium af en vatte de lezingen samen onder de titel 'De oogst van de dag: 'boodschappen voor thuis' en geleerde lessen. Wat hebben we geleerd? Welke boodschappen zijn belangrijk bij de besluitvorming? Wat werkt en wat werkt niet?'. De hierboven gepresenteerde samenvattingen werden samengesteld door Henk van der Jeugd (Vogeltrekstation NIOO-KNAW).

Koos Dansen

Veel Grauwe Ganzen verblijven jaarrond in Nederland. Een groeiende broedpopulatie in combinatie met aanvoer uit het buitenland in herfst en winter zorgt ervoor dat de aantallen toenemen. Oostvaardersplassen, 19 april 2011. *Greylag Geese occur year round in The Netherlands. A growing breeding population in combination with autumn and winter arrivals from abroad make that the number increases.*